

Ühend- ja väljendverbituletiste kokku- ja lahkukirjutamisest

Praegu kehtiva ühend- ja väljendverbide kokku- ja lahkukirjutamise reeglistikuga¹ seoses on probleeme tekitanud ühend- ja väljendverbidest tuletatud nimisõnade ja *lt*-liiteliste määrsõnade õigekiri. Põhireegel on, et ühend- ja väljendverbide osad kirjutatakse lahku, samal ajal ühend- ja väljendverbidest moodustatud tuletised kirjutatakse kokku.

Üleminekupiirkonna moodustavad ühend- ja väljendverbide kesksõnad, mida teatud süntaktilistes positsioonides võib kirjutada nii kokku kui ka lahku. Kesksõnu puudutav reegliosa on sõnastatud järgmiselt:

Kui ühend- ja väljendverbide oleviku partitsiibid esinevad lauses täiendina või öeldistäitena ja mineviku partitsiibid ning *mata*-infiniitiv täiendina, on neid lubatud eelneva määrsõna või käändsõnavormiga kas kokku või lahku kirjutada. Näiteks:

äraminev või *ära minev külaline*, *andeksantav* või *andeks antav eksimus*, *vihmavari on kokkupandav* või *kokku pandav*, *mahamurdunud* või *maha murdunud puu*, *vastuvõetud* või *vastu võetud otsus*, *tähelepanemata* või *tähele panemata vead*.

Tuletiste kirjutamist reguleerib märkus 2, mis praegu kehtivas reeglistikus on sõnastatud järgmiselt:

Märkus 2. Ühend- ja väljendverbide moodustatud käändsõnade ja määrsõnade komponendid kirjutatakse tavaliselt kokku, sest need käändsõnad ja määrsõnad on omaette tähendusega iseseisvad sõnad. Pikemad määrsõnad kirjutatakse käändsõnadest lahku. Näiteks *kaugemale sõitmine*, *lähedale sõit*, *kaugemalt vaatajad*.

Emakeele Seltsi keeleteimkond otsustas muuta reeglistiku tuletisi puudutavat osa ja lähtus oma otsust kujundades järgmistest kaalutlustest.

1. Kõik ühend- ja väljendverbituletised ei ole omaette tähendusega iseseisvad sõnad. Tähenduse poolest on kesksõnad, *mine*-liitelised teonimed, *ja*-liitelised tegijanimed ning kesksõnadest tuletatud *lt*-liitelised määrsõnad alusverbidega ühesuguses suhtes ega erine tähenduse poolest tuletusalusest verbist.
2. Ühend- ja väljendverbituletiste kirjutamist reguleerivas märkuses sisalduvad väljendid „tavaliselt” ja „pikemad määrsõnad” on oma tähenduselt ebamäärased, mistõttu reegli rakendamine ja kontrollimine ei ole ühemõtteliselt võimalik.

¹ Vt „Kirjakeele teataja 1979–1983”. Tallinn: Valgus, 1985, lk 39–44. Viidatud allika rohketest näidetest on vahendatud vaid mõistmiseks oluline osa.

Emakeele Seltsi keeleteimkonna otsus 11. juunil 2012

Täiendada ühend- ja väljendverbide kokku- ja lahkukirjutamise reeglistikku², asendades tuletiste kirjutamist reguleeriva märkuse järgmiselt:

Ühend- ja väljendverbidest moodustatud *mine*-liitelised teonimed, *ja*-liitelised tegijanimed ja kesksõnadest moodustatud *lt*-liitelised mäarsõnad võib sarnaselt omadussõna funktsioonis kasutatavate kesksõnadega kirjutada kokku või lahku. Näiteks:

allakukkumine või *alla kukkumine*, *edasiarendamine* või *edasi arendamine*,
ülestõstmine või *üles tõstmine*, *eemalseisimine* või *eemal seisimine*, *valmisõmblemine*
või *valmis õmblemine*, *vastuvõtmine* või *vastu võtmine*, *kätteandmine* või *kätte*
andmine, *juuresolija* või *juures olija*, *väljavaataja* või *välja vaataja*, *edasiõppija* või
edasi õppija, *kordaseadja* või *korda seadja*, *segiajaja* või *segi ajaja*, *allakriipsutatult*
või *alla kriipsutatult*, *tähelepandavalt* või *tähele pandavalt*, *silmahakkavalt* või *silma*
hakkavalt.

Muude liidetega ühend- ja väljendverbituletised, samuti omadussõnastunud kesksõnad kirjutatakse kokku, sest need on omaette tähendusega iseseisvad sõnad. Viimaseid on ka *mine*- ning *ja*-tuletiste hulgas. Näiteks:

ettevalmistus, *sissepääs*, *tähelepanu*, *ülevaade*, *kättemaks*, *ettevaatus*, *pealetung*, *kokkumäng*,
vastuvõtt, *kokkutulek*, *allakäik*, *kokkulepe*, *juuresolek*, *vastuvõtlik*, *rahulolematu*, *ettevaatlik*,
tähelepanelik, *ettekandja*, *pealtvaataja*, *nõupidamine*, *koosviibimine*, *läbirääkimised*,
väljapaistev teadlane, *silmapaistev kunstnik*, *lugupeetud kuulaja*, *teretulnud külaline*,
teadlane on väljapaistev, *külaline on teretulnud*, *definiitsioon on läbipaistev*, *käitumine on*
väljakutsuv, *liha on läbikasvanud*, *ilme on äraseletatud*.

Märkus. Ühendverbist tuletatud teo- ja tegijanimede kokkukirjutamine on vajalik eeskätt sellistes süntaktilistes positsioonides, kus lahkukirjutamine võib jätta tähenduseseose kahemõtteliseks, vrd

<i>ministri juuresviibimine</i>	<i>ministri juures viibimine</i>
<i>trepil allakukkumine</i>	<i>trepil alla kukkumine</i>
<i>sekretäri kättemaksmine</i>	<i>sekretäri kätte maksmine</i>
<i>koera kätteandja</i>	<i>koera kätte andja</i>
<i>laste juurdekutsuja</i>	<i>laste juurde kutsuja</i>

Otsuse aluseks on Reet Kasiku esildis.

² „Kirjakeele teataja 1979–1983”. Tallinn: Valgus, 1985, lk 39–44.